
Post-Marksist Düşüncede Radikal Demokrasi Projesi

Çağatay Okutan^o

Antikite'den bu yana varolan demokrasi tartışmalarına son zamanlarda yenileri eklenmekte ve artık "demokrasi" kavramının önüne getirilen çok sayıda sıfatlarla farklı türden demokrasi tanımlarına tanık olmaktadır. Kuşkusuz demokrasinin farklı tanımları, tartışılması kadar eskidir ancak, "radikal demokrasi" yaklaşımı 1980'lerle birlikte gündeme gelmesi itibariyle yenidir.

Projenin mimarları Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'dur. Kendilerini post-Marksist olarak tanımlayan bu iki düşünür, demokrasinin "derinleştirilmesi" yoluyla hem Marksizm'in hem de Liberalizm'in "krizi"nin aşılabileceğine inanmaktadırlar.

Post-Marksist Konum

Laclau ve Mouffe, 2001 yılında M. Zournazi ile yapmış oldukları bir mülakatta, "radikal demokrasi" projesi çerçevesinde vermiş oldukları mücadeleyi, Sol'un özgürlüğe ulaşma konusunda her zamankinden daha çok fikir geliştirme zorunluluğunda olduğu temel argümanına dayandırmaktaydılar. Birçok insan için sosyalist bir gelecek beklentisinin dumura uğraması veya neo-liberal hegemonyaya bir alternatifin kalmadığı yönündeki yaygın kanının, "tamamen yeni bir başlangıca" engel olamayacağını ileri sürmektedirler (2001: 40).

Kuşkusuz yeni bir başlangıç, "eski"nin reddini veya en azından eleştirisini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Laclau ve Mouffe'un yaklaşımı, Marksizm'in Ortodoks yorumunun sosyalizm üzerinde yarattığı bunalıma odaklanmaktadır. Öyle ki, eşitlik ve özgürlük, nihai amaç olarak sosyalist düşünce içinde varlığını korumalıdır ancak,

^oKaradeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi

bunun Ortodoks Marksist yaklaşımla gerçekleştirilmesi imkânı artık kalmamıştır (Chambers, 2004: 192).

Laclau ve Mouffe, Marksist ortodoksluğu klasik Marksizm'den ayırmaktadırlar. Onlara göre, Kautsky'nin "yalıtılmış" işçi sınıfı ile Plehanov'un katı "ekonomik temel" yaklaşımında açıkça ortaya konan ortodoks yorum (Laclau ve Mouffe, 1992: 29-36), makul bir ideoloji geliştirilemediğinin en açık göstergeleridir. Çünkü bu yorumda bütün sosyal ilişkiler "sınıf" kavramına indirgenmekte ve böylece bir ideoloji, sınıf uyumuna dayanma zorunluluğuyla dar bir çerçeveye hapsedilmektedir (Townshend, 2004: 270).

Marksizm'in ortodoks yorumuna getirilen bu eleştiri, aynı düzeyde olmasa bile, klasik biçimi için de söz konusudur. Örneğin Laclau, ileri kapitalist ülkelerde yeni çelişkilerin ortaya çıktığı bir dönemde sınıf indirgemeciliğine dayanan bir Marksist anlayışın başarı şansının olamayacağını düşünmektedir (Laclau, 1998: 14). Bu bağlamda, klasik Marksizm'in terkine dönük güçlü bir eğilim gözlenebilmektedir. Nitekim, proletaryaya atfedilen imtiyazlı sosyal rolün artık anlamsızlaştığı ifade edilmekte, bütün grupların sosyal değişimde etkin olabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede feministler, çevreci lobiler, sendikalar veya geleneksel siyasi partiler de sosyal değişimin itici güçleri olarak algılanmaktadır (Sutherland, 2005: 190).

Bütün grupların sosyal değişimde rol sahibi olduğu anlayışı, postmodernizmle yakından bağlantılıdır. Hatta postmodernizm, sosyalist ortodoksinin pratik ve teorik yetersizliğine vurgu yaparak, bazı sosyalistler için entelektüel bir ufuk sağlamaktadır (Ojeili, 2001: 226). Bu bağlamda, sosyal demokrasi ve Leninizmin özgürleşme yolunda hiçbir aşama kaydedemedikleri ifade edilmekte, mükemmel birlik ve organik toplum fikri ütopyasına kuşkuyla bakılmaktadır (Ojeili, 2002: 400). Post-Marksist düşüncenin konumu da bu noktada, klasik liberalizmin çoğulcu yanına vurgu yapılması, kimlik siyasetinin desteklenmesi (Tormey, 2001: 120) ve "evrensel geçerlilik" iddialarının reddedilmesiyle (Shantz, 2000: 96), belirginlik kazanmaktadır.

Laclau ve Mouffe 'un, Marksizm'in ilgi alanına giren sınıf kimliği sorunu, öznellik ve ideoloji gibi konuları tartışmaya açmalarının post-Marksist düşünce açısından oldukça anlamlı olduğu söylenebilir. Özellikle, tarihsel süreç içinde sosyo-ekonomik yapılara atfedilen önemi post-yapısalcı bir bakışla reddediyor olmaları ve sosyal düzenin tesisi için çoğulculuğa ve farklılığa önem vermeleri (Martin, 2002: 23), Marksist solun krizi veya başarısızlığını post-Marksist bir duruşla aşma çabası olarak değerlendirilmelidir. 1985 yılında yayımlanan Hegemonya ve Sosyalist Strateji adlı kitabın giriş bölümünde Laclau ve Mouffe neden post-Marksist olduklarını şöyle açıklamaktaydılar (Laclau ve Mouffe, 1992: 10-11):

"Bu noktada açıkça ifade etmeliyiz ki, şimdi artık post-Marksist bir zeminde duruyoruz. Artık ne Marksizm'in işlediği öznellik ve sınıflar anlayışını, ne onun kapitalist gelişmenin tarihsel yönelimi görüşünü, ve tabii ne de antagonizmaların ortadan kalktığı saydam bir toplum olarak komünizm anlayışını sürdürmek olanaklıdır... Radikal, özgürlükçü ve çoğulcu bir demokrasi için mücadelede ya-

rarlı bir araç olabileceğini düşündüğümüz bir hegemonya kavramı inşa etmemiz, Marksizm içinde oluşturulmuş belli söylemsel biçimlerin ve sezgilerin geliştirilmesi, bazılarının engellenmesi ya da ayıklanması yoluyla olmuştur. Burada, kısmen eleştirel de olsa, Gramsci'ye başvurmanın büyük önemi vardır.”

Gramsci, Sorel, Bernstein gibi Marksist düşünce geleneği içinde yer alan ve Marksizm'i eleştiren veya bir başka ifadeyle, revize etmeye çalışan düşünürlerin, Laclau ve Mouffe'un demokratik projesine ciddi katkıları vardır.

Post-Marksist Düşüncenin Arkaplanı

Post-Marksizm, Ortodoks Marksizm'e bir tepki niteliği taşımakta ve genellikle Laclau ve Mouffe'un çalışmaları temel alınarak etkili bir entelektüel hareket niteliği kazanmaktadır (Gilbert, 2001: 192). Entelektüel etkinliğini yirminci yüzyılın sonlarında edinmiş olmasına rağmen post-Marksist hareketin fikri altyapısı söz konusu yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda Bernstein, Sorel ve Gramsci'nin katkıları dikkate değerdir.

Bernstein'ı özgün kılan, Marksist düşünce geleneğinde revizyonist bir çığır açmasıdır. Onun proletarya diktatörlüğü ve zora dayanan devrim düşüncesinden soyutlanmış bir sosyalist çabaya işaret etmiş olması, Marksizm'in tarihsel determinizmine karşı duruş anlamı da taşımaktaydı. Nitekim, “kutuplaşma”nın gerçekleşmediğini, hatta orta sınıfların güçlenerek varlıklarını korumaya devam ettiklerini ileri süren ve bunu kapitalist toplumların pratikleriyle gerekçelendiren Bernstein, ciddi anlamda bir Marksist teori eleştirisine kapı aralamaktaydı. Laclau ve Mouffe, Bernstein'dan devşirdikleri eleştirel bakışla, büyük bir ekonomik krizle ortaya çıkacak olan devrimci bir patlamayı sosyalizmin izleyeceği düşüncesini reddetmektedirler. Başka bir ifadeyle, sosyalist strateji, temel/üstyapı ayrımının terk edilmesiyle yeniden geliştirilmek zorundadır (Laclau ve Mouffe, 1992: 45-46).

Marksist determinizmin karşısında duran düşünürlerden biri de, “ihtilalci sendikalizm”in teorisyeni Sorel'dir. Eleştirisine, sosyal bilimlerde determinist yaklaşımın yerindeliliğini sorgulayarak başlayan Sorel, sosyal hareketlerin anti-rasyonelliğine ve spontane olanın önemine vurgu yaparak, Marksist determinizm karşıtlığına ulaşmıştı (Shantz, 2000: 98). Bu bağlamda, kapitalizmin yıkılışından sonra katıksız komünizme doğru evrimin, sınıf kavgası olmaksızın gerçekleşeceğini öngören Marksist düşünceyle yolları ayrılmıştı (Gramsci, 2003: 124). Sorel'in açıkça ifade ettiği, kapitalist gelişmenin Marx'ın öngördüğü şekilde gerçekleşmemesi ve işçi sınıfının demokratik siyasal süreçlerin içinde yer alarak sistemle bütünleşme aşamasına gelmiş olmasıydı (Laclau, 2002: 95). Sorel'i demokrasi düşmanı yapan da buydu. İşçi sınıfını bütünsel bir özne olarak yeniden oluşturmak için politik mücadeleyi reddetti ve sendikalist genel grev mitini savunmaya yöneldi (Laclau ve Mouffe, 1992: 56).

Post-Marksist harekete, determinizm karşıtlığı çerçevesinde önemli bir katkı sağlıyor olmasına rağmen Sorel, bozulmamış bir proleter kimliği savunması nedeniyle,

Laclau ve Mouffe’u Gramsci kadar etkileyebilmiş değildir. Praksis felsefesinin en büyük modern teorisyeni olarak kabul edilen Gramsci, ekonomizm eğilimlerine karşı durarak kültürel mücadele cephesini yeniden gözden geçirmiş ve hegemonya doktrininin kurucusu olmuştur (Morton, 2005: 1).

Sosyal olguların değişkenliği ve siyasal grupların daima iktidar ilişkileri matrisinde yer alıyor olmaları düşüncesinden hareketle Laclau ve Mouffe, her mücadelenin sınıflar arasında gerçekleşeceği yönündeki Marksist öngörünün artık savunulamaz olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda Gramsci, sınıf mücadelesinin yerine hegemonik mücadeleyi geçirerek, post-Marksist düşünceye önemli bir katkı sağlamaktadır (Norris, 2002: 554). Nitekim Gramsci, hegemonik eklemlemeleri kimliklerin yaratılma süreçleri olarak görmüştü (Laclau, 2002: 96). Dolayısıyla “hegemonya”, post-Marksist düşüncenin radikal demokrasiye evrimleşme sürecinde merkezi bir kavram haline gelmektedir.

Sınıf İndirgemeciliğinin Reddi veya “Hegemonya” Kavramı

Gramsci’nin, gönüllü kuruluşlar ve kimlik hareketlerine özel bir önem verdiği bilinmektedir (Murphy, 1998: 421). Bu ilgi, hegemonya doktrininin de çıkış noktasıdır. Bu bağlamda hegemonya, bir katı sınıf pratiği olarak tasarlanmadığı gibi, tam aksine, farklı kimliklerin oluşma zemini olarak ele alınmaktadır (Martin, 2002: 24).

Gramsci’yi klasik Marksist düşünceden ayıran özelliği, kapitalist devletin egemenliği konusunda getirmiş olduğu farklı bakış açısıdır. Bilindiği gibi klasik Marksizm’de kapitalist devlet, zora dayalı bir üstyapı kurumu olarak ele alınmaktadır. Oysa Gramsci, hegemonya kavramından hareketle kapitalist devleti, din, sendikalar, eğitim sistemi, dernekler ve benzeri örgütlenmelerle çoğulcu bir görüntü içinde egemenliğini pekiştiren bir yapı olarak tanımlamaktaydı. Bu durumda kapitalist devlet, hem zora hem de yönetilenlerin rızasına dayanan hegemonik bir siyasal yapı olarak görülmelidir. O halde sosyalizmin kurulması için sürdürülecek devrimci mücadelenin de bir karşı-hegemonik ideolojiye gereksinimi vardır (Saybaşılı, 1999: 69, 80).

Gramsci, bir karşı-hegemonik ideoloji tesisine imkân verecek proletarya aktivitesini Güney Sorunu Üzerine Notlar’da şöyle açıklıyordu (Laclau ve Mouffe, 1992: 85):

“Proletarya, çalışan nüfusun büyük kısmını kapitalizme ve burjuva devlete karşı harekete geçirebilmesini sağlayacak bir ittifaklar sistemi yaratmayı başardığı ölçüde önder ve egemen sınıf haline gelebilir.”

Gramsci’nin bu önderlik fikri, işçi sınıfının kendi dar korporatif çıkarlarına yönelmekle kalmayıp diğer kesimlere de ilgi duyması gereğini öne sürmesiyle oldukça özgün bir yaklaşım olmakla birlikte, sınıf ittifakı noşyonunu temel alması noktasında, aynı zamanda politiktir de. Dolayısıyla, sınıf ittifaklarının ötesine

giden bir hegemonya kavramına ulaşmada gerekli olan ahlaki ve entelektüel boyut dışlanmaktadır. Gramsci'de işçi sınıfı, kendi dışına çıkarak ve demokratik talepler çoğulluğunu kimliğine eklemeyerek belirgin bir dönüşüm geçirmektedir. Ancak, demokratik talepler çoğulluğunu eklememe rolü ona ekonomik bir temel tarafından verilmiş gibidir (Laclau ve Mouffe, 1992: 86, 91).

Kuşkusuz Gramsci'nin Laclau ve Mouffe üzerindeki etkisi demokratik talepler çoğulluğuna yapmış olduğu vurgudur. Bu bağlamda hegemonya teorisi, Laclau ve Mouffe tarafından geliştirilmiş biçimiyle radikal demokrasi projesinin temel çıkış noktası haline getirilmektedir (Pessoa, 2003: 484). Öyle ki hegemonya, politikaya eklenen her çabanın tanımlanmasında kullanılacak yansız bir kavram olarak düşünülmemektedir (Chambers, 2005: 27).

Laclau, bütün grupların spesifik ilgiler etrafında kurulduklarını ve toplum içinde özel olduklarını vurgulamaktadır (Laclau, 2000: 1). Dolayısıyla heterojenlik, hegemonya teorisinin vazgeçilemez koşuludur (Thomassen, 2003: 8). Bir başka ifadeyle, Laclau ve Mouffe'un düşüncesinde, hiçbir hegemonik mantık toplumsalın tamamını açıklayamaz. Aksi takdirde hegemonya kavramının kendisi ortadan kalkmış olur (Laclau ve Mouffe, 1992: 177). Yani hegemonya, antagonizmaların kesiştiği bir alanda ortaya çıkar.

Mouffe, demokratik değerlerin hegemonyasını şöyle açıklıyor (Mouffe, 1994: 193):

“İhtiyacımız olan şey demokratik değerlerin bir hegemonyasıdır ve bu da demokratik pratiklerin çoğaltılmasını, bir özne-konumları çoğulluğunun demokratik matris yoluyla oluşturulmasına elverecek şekilde çok daha çeşitli toplumsal ilişkiler içinde kurumlaştırılmasını gerektirir. İşte bu şekilde (rasyonel bir temel sağlamaya çalışarak değil) yalnızca demokrasiyi savunmakla kalmayıp demokrasiyi derinleştirebiliriz de. Böyle bir hegemonya asla tamamlanmış olmayacaktır ve zaten bir toplumun tek bir demokratik mantık tarafından yönetilmesi arzu edilebilir bir şey değildir. Otorite ve iktidar ilişkileri tamamen ortadan kaldırılamaz ve kendi kendisiyle uzlaşmış şeffaf bir toplum mitini ilga etmek önemlidir çünkü bu çeşit bir fantezi totalitarizme yol açar. Radikal ve çoğul bir demokrasi projesi, şeffaf toplum mitinin tersine çeşitliliği, çoğulluğu ve çatışmayı gerektirir ve siyasetin varlık nedenini bunlarda görür.”

Radikal Demokrasinin Temel Dayanağı: Özne-konumların Çoğulluğu

Radikal demokrasi projesinin, özne-konumların çoğulluğu esasına dayandığı söylenebilir. Bu, herhangi bir totaliter mantığın toplumsal, pratik ve entelektüel seviyede reddi anlamına gelmektedir (Nakano, 2004: 6).

Özne-konumların çoğulluğu yaklaşımı söz konusu olduğunda kuşkusuz Nietzsche'nin ayrı bir yeri vardır. “Güçlü insan”ı (übermensch) kendi başına bira-

kan Nietzsche, iyinin ve kötünün ne olduğunu açıklayacak üstün otoriteleri reddetmişti. Bu bağlamda insan, yaşamın anlamını ve bağlanacağı değerleri, özgürlük içinde yeni baştan yaratmak zorundadır. Evrensel gerçeklik adına ileri sürülen her iddia ve Aydınlanma ile temeli atılan modernliğin yarattığı “tek tipleştirme” artık anlamsızdır.

Nietzsche'nin bu yaklaşımını radikal demokrasi projesiyle bağdaştırmak hiç de zor değildir. Nitekim, radikal demokrasinin değişmez/belirlenmiş kimlik politikasını aşma projesi, Nietzsche'nin “tek tipleştirme” karşıtlığıyla örtüşmektedir. Radikal demokrasinin özne-konumların farklılığı terminolojisi içinden öznelliği yeniden biçimlendirme gayreti ise, Nietzsche'de belirginleşen öznenin metafizik eleştirisinden büyük ölçüde yararlanmaktadır (Schrift, 2000: 154).

Nietzsche'nin radikal demokrasi açısından konumu, moderniteyi eleştirisi veya postmoderniteyle bağlantısı açısından da önemlidir. Bu bağlamda radikal demokrasi, “modernitenin yerine getirilmemiş” projesini izlemekte ve bu projede Aydınlanma'nın epistemolojik perspektifinin oynayacağı bir rolün olmadığı ön kabulüne dayanmaktadır. Laclau bu noktada, evrensel ile tikel arasındaki ilişkiden yola çıkarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Laclau, 2000a: 93): “Evrensel, tikelle kıyaslanamaz, ancak tikellik olmadan da varolamaz. Bu ilişki nasıl mümkün olabilir? Benim cevabım bu paradoksun çözülemeyeceği, ancak bu çözümsüzlüğün tam da demokrasinin ön şartı olduğudur. Paradoksun çözümü vardır demek, bedenler arasında evrenselin gerçek bedeni olmaya layık, ayrıcalıklı, tikel bir beden vardır demeye gelir. Oysa o durumda evrensel, olması gereken, yani zorunlu yerini bulmuş, demokrasi de imkânsız hale gelmiş olur. Eğer demokrasi mümkünse, bu, evrenselin zorunlu hiçbir bedeni ve zorunlu hiçbir içeriği bulunmamasındandır; farklı gruplar kendi tikelciliklerine geçici de olsa evrensel bir temsil işlevini yüklemek için kıyasıya yarışır.” Mouffe'a göre ise, “demokratik projenin radikal demokrasinin terimleriyle yeniden formüle edilmesi, farklılaşmamış bir insan doğası anlayışına yaslanan Aydınlanma'nın soyut evrenselciliğinden vazgeçmeyi gerektirir. İlk modern demokrasi ve hak sahibi olarak birey teorilerinin ortaya çıkışını tam da bu kavramlar olanaklı kılmış olsa bile, bugün bu kavramlar demokratik devrimin gelecekteki gelişmesinin önünde duran başlıca engel haline gelmiştir. Bugün savunulan yeni haklar, önemi ancak şimdilerde kavranabilen farklılıkların ifadesidir ve bu haklar artık evrenselleştirilebilir haklar değildir. Radikal demokrasi farklılığı -tikel, çoğul, heterojen olanı- ve sonuçta soyut düzeyde İnsan kavramı tarafından dışlanan her şeyi kabul etmemizi talep eder.” Dolayısıyla, modernitenin demokratik projesini derinleştirmeyi amaç edinen radikal demokrasi, “postmodern felsefenin gelişimini bir tehdit olarak görmek şöyle dursun, kendi amaçlarının icra edilmesinde zaruri bir araç olarak memnuniyetle” karşılamaktadır (Mouffe, 1994: 184, 187, 196).

Radikal demokrasinin postmodern felsefeyi içselleştirmesi, hakim rasyonalist perspektiften kopuşa zemin hazırlamaktadır. Hatta, post-yapısalcılık ve yapı-çözüm tarafından şekillendirilen özcü olmayan yaklaşımların benimsenmesi de

aynı amaca hizmet etmektedir. Böylece, “çokluk”un ortadan kaldırılamayacağı ve indirgenemeyeceğine dair (Mouffe, 2002: 23, 43) ciddi bir felsefi dayanak sağlanmaktadır.

Bu noktada Wittgensteinci bir anti-rasyonalist bakışın radikal demokrasi projesine ciddi katkılar sağladığı ifade edilmelidir. Mouffe, “evrenselleştirici ve homojenleştirici tarzla bağlarını koparan yeni teorileştirme biçimine işaret etmesinden” ötürü Wittgenstein’a, kendi yaklaşımında önemli bir yer ayırmaktadır (Mouffe, 2002: 67).

Wittgenstein’ın olgunluk dönemi çalışmaları, radikal demokrasi projesinin “farklılık” eksenli yaklaşımına temel olabilecek derinlikte tartışmalar içermektedir. Kısaca Wittgenstein’da söz, kavram, önerme veya teori kendi dışlarında varolan bir dünyayı yansıtmadıkları gibi, temsil de etmemektedirler. Aksine, bir “programın” veya “dil oyununun” içinde anlam kazanmaktadırlar (Sunar, 1999: 132).

Radikal demokrasi projesinin ilham aldığı bu yaklaşım, “demokratik yurttaşlık” kavramında belirgin bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Zira, Wittgenstein’ın bakışında “demokratik oyun”, oynandığı şekillerin çeşitliliğiyle kabul edilmeli ve hatta değeri yükseltilmelidir. Tek tip yurttaşlık biçimine hapsedilmiş bir demokratik oyun, çoğulluğun ve çoğul biçimlerde demokratik kurallara uymayı olanaklı kılan kurumların oluşturulmasına engeldir (Mouffe, 2002: 79).

Son dönem tartışmalar dikkate alındığında Mouffe, iki farklı pozisyonun karşı karşıya geldiğini ifade etmektedir. Wittgenstein ile aynı konumda yer alan ve Walzer, Rotry gibi isimler tarafından temsil edilen “bağlamcılar”, politika teorisyenlerinin tarafsız ve nesnel bir duruş benimseyerek özel bağlılık biçimlerinden soyutlanmalarına karşı çıkmaktadırlar. Bu pozisyonun karşısında yer alanlar ise, rasyonalist-evrenselci bir bakış açısını benimsemektedirler. En önemli temsilcileri de Rawls ve Habermas’tır (Mouffe, 2002: 69-70).

Anlaşılabileceği üzere, söz konusu pozisyonlar, modern veya postmodern kabullere tekabül etmektedir. Bu bağlamda Laclau ve Mouffe, her ne kadar kendi projelerini modernliğin demokratik yönünün derinleştirilmesi olarak sunuyorlarsa da, Rawls ve Habermas üzerinde yoğunlaştırdıkları ciddi eleştiriler dikkate alındığında, daha çok postmodern konumda yer almaktadırlar. Aslında postmodernizmin, moderniteyi eleştirme ve derinleştirme yönü de vardır. Ancak, modernitenin tamamen reddini öngören düşüncenin, en çok postmodernist konumdaki yazarlar arasında taraftar bulduğu gerçeği de dikkatten kaçmamalıdır. Laclau ve Mouffe’un yaklaşımını veya radikal demokrasi projesinin konumunu, Rawls ve Habermas üzerinden yürüttükleri tartışmalardan ve bu bağlamda da “müzakereci demokrasi” önerisi üzerine getirdikleri yorumlardan anlamak mümkündür.

Rawls ve Habermas’ın, çoğulluğun zorbalığı riskinin göz ardı edilmemesi gereğinden hareketle, “anayasacılık” fikrinin en önemli müdafileri olduğu bilinmektedir (Tully, 2005: 3). Dolayısıyla, burjuva anayasal demokratik haklar mirasının korunması veya somutlaştırılması amacıyla bir “kamu müzakeresi” önermektedirler (Browne, 2002: 1). Bu, Habermas’ta çok daha belirgin bir biçimde ortaya çıkan

kamusal alan tartışmalarına işaret etmektedir. Habermas'a göre kamusal alan, özel şahısların "kamusal meseleleri" ve "ortak çıkarı" tartışmak için bir araya gelmeleridir. Bu bağlamda kamusal alanı, "katılım ekseninde toplumsal normlara ve kolektif politik kararlara ulaşmada, o normların ve kararların muhataplarına söz hakkı taniyacak prosedürlerin demokratik şekilde yaratılması olarak" tanımlamaktadır (Sarıbay, 2000: 4, 6).

Rawls ve Habermas'ın yaklaşımını, liberalizmden vazgeçmek olarak değerlendirmek mümkün değildir. Temel amaçları, liberalizmin ahlâki boyutunu yeniden tesis etmek, liberal değerler ile demokrasi arasında bağ kurmaktır (Mouffe, 2000a: 3). Bunun yolu, uygun müzakere prosedürleri geliştirmektir. Böylece, hem liberal hakların savunulması anlamında rasyonaliteyi hem de halk egemenliği nosyonunu öne çıkaran demokratik meşruluğu tatmin edecek anlaşma biçimlerinin bulunması olanaklı hale gelmektedir (Mouffe, 2002: 88).

Mouffe, müzakereci modele alternatif olarak "çekişmeci çoğulculuk"u (agonistic pluralism) önermektedir. Bu öneride, dikkatle irdelenmesi gereken birkaç kavram vardır. Daha önce de ifade edildiği gibi, hegemonya teorisi içinde "antagonizma" kavramının merkezi bir yeri vardır. Kuşkusuz bu kavram, Schmitt'in dost/düşman ayırımına dayanan siyaset tanımlaması içinde de merkezi önemdedir. Ancak Mouffe'un "çekişmeci çoğulculuk" önerisinde antagonizma, "düşmanlar" arasındaki çatışmayı betimlemek için kullanılmamaktadır. Schmittci bir nitelemenin aksine antagonizma, "hasım"lar arasındaki ilişkiyi nitelemektedir. Burada hasımlar, "dost düşmanlar" (friendly enemies) olarak paradoksal bir biçimde konumlanırlar. Çünkü, ortak bir simgesel alanı paylaştıkları için dost olmalarına rağmen, söz konusu alanı farklı bir biçimde organize etmeye yöneldikleri için de düşmandırlar (Wenman, 2003: 62).

Mouffe'un önerisinde tartışmaya açılan konu, "biz" ve "onlar" kategorilerinin çoğulcu bir demokratik model içinde alacağı konumlardır. Burada, hem bir "biz" inşasına hem de "onlar"la uyuma yönelmenin reddi rahatlıkla anlaşılabilir. Politik alanda, "diğer"i yok edilecek bir düşman olarak görülmemelidir. Mouffe açıkça, demokratik politikanın amacını düşmanlığı çekişmeye dönüştürmek olarak belirlemektedir. O halde, kamu alanında bir rasyonel konsensüs oluşturmaya yönelmek, tutkuların özel alana itilmesi anlamına gelmektedir (Mouffe, 2000b: 1). İşte, müzakereci modelin zaafı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu, Sarıbay'ın işaret ettiği gibi, demokrasinin klasik tanımının yetersiz kaldığı noktadır. Öznelere çoğulluğunu esas alan bir kamusal alan ve demokrasi tanımına ihtiyaç vardır (Sarıbay, 2000: 3).

Liberal Demokrasinin "Kriz"i (mi?)

Liberal-demokratik politikanın bir "kriz" içinde olduğu görüşü, yerleşik kurumsal yapı ile demokratik değerler arasında uyumsuzluk olduğu yönündeki kabule dayanmaktadır. Söz konusu kriz, radikal demokrasi projesinin temel dayanakları

açısından birincil önemdedir. J. Schumpeter tarafından ileri sürülen ve demokrasiyi bir “hükümet kurma” yöntemi ile özdeşleştiren görüş, radikal projenin demokrasiyi derinleştirme amacına dönük eleştirel argümanlarına dayanak sağlamaktadır (Köker, 1996: 111).

Bu noktada C. Schmitt’in liberalizm ile demokrasi arasında kurduğu ilişkinin önemine işaret etmek gerekiyor. Schmitt’e göre liberal burjuvazi, “ne karalın egemenliğini arzu eder, ne de halkinkini” (Schmitt, 2002: 63). Kuşkusuz, Schmitt’in bu eleştirisi, liberal demokrasi pratiğinin, en azından oy hakkının genelleşmesi bağlamında, henüz yeterli bir olgunluğa ulaşmadığı dönemlere işaret etmektedir. Ve aslında radikal demokrasi düşüncesinin Schmitt’e atıfla tartışmaya açtığı nokta, liberal eşitlik söylemidir. Bu bağlamda Schmitt, liberalizm ve demokrasi arasında belirgin bir çelişkinin olduğunu öne sürmesiyle radikal demokrasiye ilham kaynağı olmaktadır. Buna göre, evrenselliği varsayan ve “insanlık” a gönderme yapan liberal eşitlik söylemi ile “biz” ve “onlar” arasında politik ayırım momentini gerektiren demokratik eşitlik pratiği arasındaki karşıtlığa dayanılmaktadır. Bir diğer deyişle, “bir tarafta hukuk düzeni, insan haklarının korunması ve bireysel özgürlüğe saygıdan oluşan liberal gelenek, diğer tarafta ana fikirleri, eşitlik, yöneten ve yönetilen arasındaki özdeşlik ve halk egemenliği olan demokratik gelenek” yer almaktadır. Bu bağlamda, demokrasiyi yalnızca “hükümet etme” ve insan haklarının savunulmasıyla özdeşleştirmek, halk egemenliği fikrini dışarıda tutan bir “demokratik açık” yaratmaktadır. Bu açığın kapatılması, liberal demokrasinin reddiyle değil, derinleştirilmesiyle mümkündür (Mouffe, 2002: 14-16, 52).

Liberal-temsili demokrasiyi derinleştirme isteği, prosedürel demokrasi ötesinde belirgin bir arayışa yönelmek durumundadır (Nash, 1994: 1206). Liberalizmi anlamada değişimi ima eden bu yaklaşım (Chambers, 2004: 186), geleneksel demokrasilerin kapasitelerini, sıradan vatandaşların politik aktiviteleri bağlamında tartışmaya açmaktadır. Dolayısıyla, kamusal karar verme mekanizmalarına daha geniş bir katılım öngören ve Rousseau’ya kadar uzanan bir anlayışın savunuculuğu yapılmaktadır (Cohen, 2005: 23).

“Halk”ın, farklılıklarıyla temsil imkânı bulması, radikal demokrasinin çoğulculuk yanlılığının bir uzantısıdır (Sandilands, 1993). Bu, aynı zamanda, farklılık bilincini esas alan bir yurttaşlık anlayışının devletin koruyuculuğu altında pratiğe aktarılmasını zorunlu kılmaktadır (Niedt, 2004: 8). Nitekim, kamu ile özel arasındaki ayırımın ortadan kalkmaya başlamasıyla (Laclau ve Mouffe, 1992: 222), hem birey hem de topluluk düzeyindeki hak taleplerinin veya katılım olanaklarının genişlemesi söz konusu olmaktadır. Özellikle, bir demokratik yurttaşlık perspektifi çerçevesinde politik alanda kendine daha fazla yer bulabilen kolektif seslerin, liberal-demokratik politikanın sınırlı parametrelerini genişleteceği düşünülmektedir (Little, 2002: 377). Böylece sivil toplum da, radikal demokrasinin temel dayanaklarından biri haline gelmektedir (Martin, 2003: 3).

Günümüzde demokrasi teorisi artık “öznelerin çoğulculuğu” na vurgu yapmakta, demokratik mücadele de kadın, eşcinsel, azınlık vb. hakların savunulması bağlamın-

da geniş bir yelpazede tezahür etmektedir (Sarıbay, 2000: 1). Piyasa ekonomisi ve “evrensel insan hakları” söylemine dönük eleştirilerle beslenen bu yaklaşımlar (Chomsky, 1997: 1), “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırılmaktadır.

Toplumsal çatışmanın ayrıcalıklı faillerden her alana sıçraması ve işçi sınıfının homojenleşmek yerine bölünmesi, bir başka ifadeyle antagonizmaların çoğalması (Laclau ve Mouffe, 1992: 105-107), demokratik mücadele alanını sınıf sınırlayıcılığından kurtarma gayreti içinde olan Laclau ve Mouffe’u liberal demokrasinin derinleştirilmesi iddiasına götürmektedir. Bu, Mouffe’a göre, eşitlik ve özgürlüğü birleştiren bir demokratik bakışla ve elbette özne-konumların çoğulluğunun esas alınmasıyla mümkündür (Sarıbay, 2000: 2). Ancak, eşitlik ve özgürlüğün, radikal demokrasi projesi perspektifinde tesisi, Laclau’nun da ifade ettiği gibi (Laclau, 2001: 3), varolan “dağılım” politikalarının sorgulanması bağlamında ciddi bir gerilim de ihtiva etmektedir.

Söz konusu gerilimi besleyen etkenler yüzyıllardır tartışılmaktadır. Siyaset bilimi literatüründe önemli bir yer edinen bu tartışma, radikal demokrasi projesinde eşitlik ve özgürlüğün birleştirilmesi yoluyla bir çözüme kavuşturulması öngörülmekte ancak, liberal teorinin çoktandır aştuğu bir gerilimi de beslemektedir. Devletin sınırlanmasına odaklanan liberal bakış, eşitliğe yapılan vurgu nedeniyle radikal demokrasi projesinde anlamını yitirmektedir. Kuşkusuz bu yönde bir yaklaşımın oluşmasında, liberalizm ile demokrasi arasında varolan belirgin bir farklılığın etkisi vardır. Yayla’nın belirttiği gibi, egemenliğin bir bütün olarak kime ait olduğunun cevabını arayan demokrasi karşısında liberalizmin kaygısı egemenliğin içeriği ve kullanımına odaklanmaktadır. Bu bağlamda liberalizm, azınlık veya çoğunluk olmasına bakılmaksızın yönetimin sınırlanması gereğine işaret ederken, demokrasi halkın kendi kendini idare etmesini yeterli bulmaktadır (Yayla, 2001: 155).

“Güç yozlaşma eğilimindedir; mutlak güç ise mutlak biçimde yozlaşır” vecizesini hatırlatan Dahl, siyasi liderlerin nefislerini kontrol edebilecekleri insanüstü güçlere sahip olmadıklarını ifade etmektedir (Dahl, 2001: 172). Bu, radikal demokrasi projesinin görmezden gelemeyeceği bir noktadır. Bir başka ifadeyle, piyasa ekonomisinin demokrasinin gelişimindeki katkısının göz ardı edilmesi imkânsızdır. Dahl’ın da belirttiği gibi, demokrasi sadece piyasa ekonomisine sahip ülkelerde varlığını sürdürebilmektedir. Ekonomik büyümeye yol açan piyasa ekonomisi, yaşam standartlarının iyileşmesine olanak sağlayarak sosyal ve politik ayrılıkların azalmasına, daha eğitimli bir halk oluşmasını destekleyecek kaynakların birikmesine ve böylece demokrasi için elverişli bir ortamın yaratılmasına neden olmaktadır. Bunun yanında, ekonomik kararların bağımsız birey ve firmalara bırakılmış olmasıyla, otoriter bir merkezi yönetimin de önüne geçilmiş olmaktadır (Dahl, 2001: 170-171).

Piyasa ekonomisinin demokrasi üzerindeki olumlu etkilerinden daha çok bahsetmek mümkündür. Veya, liberalizmin birey dayanaklı teorisinin demokratik toplumsal ve siyasal örgütlenmelerin oluşumu ve devamı açısından önemini dikkate almamak mümkün değildir. Böyle olunca, “birey”in dışarıda tutulacağı bir toplum-

sal ve siyasal örgütlenme alternatifine yönelen yaklaşımların, Dahl'ın ifade ettiği türden bir yozlaşmışlığı ikame etme riskiyle karşı karşıyadır. Eşitlik ve özgürlüğü aynı anda talep eden radikal demokrasi projesinin de bu bağlamda, otoriter bir merkezi yönetim olmaksızın eşitliğin nasıl tesis edileceğini açıklığa kavuşturması gerekmektedir.

Kaynakça

BROWNE, Craig (2002), "Deliberative Democracy and Late Modernity," Jubilee Conference of the Australasian Political Studies Association, 1-19.

CHAMBERS, Samuel A. (2004), "Giving Up (on) Rights? The Future of Rights and the Project of Radical Democracy," *American Journal of Political Science*, 48/2: 185-200.

CHAMBERS, Samuel A. (2005), "The Hegemonic Politics of Race: The Place of an Abolitionist Personality in the Radical Democratic Imaginary," *Agora*, 2/1: 23-29.

CHOMSKY, Noam (1997), "Interviewed by John Nichols," *Capital Times*.

COHEN, Jashua (2005), "Radical Democracy," www.archanfung.net

Conversation (2001), "Hope, Passion and the New World Order. Mary Zournazi in Conversation with Chantal Mouffe and Ernesto Laclau," *Contretemps*, 2: 39-44.

DAHL, Robert (2001), *Demokrasi Üstüne* (Ankara: Phoenix Yayınları).

GILBERT, Jeremy (2001), "A Certain Ethics of Openness: Radical Democratic Cultural Studies," *Strategies*, 14/2: 189-208.

GRAMSCI, Antonio (2003), *Hapishane Defterleri* (İstanbul: Belge Yayınları, 4. Baskı) (Çev.: A. Cemgil).

KÖKER, Levent (1996), "Radikal Demokrasi," *Diyalog*, 1: 110-118.

LACLAU / MOUFFE, Ernesto / Chantal (1992), *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* (İstanbul: Birikim Yayınları) (Çev.: A. Kardam/D. Şahiner).

LACLAU, Ernesto (1998), *İdeoloji ve Politika* (İstanbul: Belge Yayınları, 2. Baskı) (Çev.: H. Sarıca).

LACLAU, Ernesto (2000), "Power and Social Communication," *Politeia Conference* (Leuven).

LACLAU, Ernesto (2000a), *Evensellik, Kimlik ve Özgürleşme* (İstanbul: Birikim Yayınları).

LACLAU, Ernesto (2001), "Democracy and the Question of Power," *Constellations*, 8/1: 3-14.

LACLAU, Ernesto (2002), "Politika ve Modernitenin Sınırları," *Postmodernist Burjuva Liberalizmi* (Ankara: Doruk Yayınları) (Çev.: Y. Alogan).

Little, Adrian (2002), "Community and Radical Democracy," *Journal of Political Ideologies*, 7/3: 369-382.

Martin, James (2002), "The Political Logic of Discourse: a neo-Gramscian View," *History of European Ideas*, 28: 21-31.

Martin, James (2003), "Radical Democracy and Civil Society," *Annual Conference PSA*, 2-17.

Morton, Adam D. (2005), "Gramsci, Realism and Revolution," www.raggedelaws.com

Mouffe, Chantal (1994), "Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?," KÜÇÜK, Mehmet (ed.), *Modernite Versus Postmodernite* (Ankara: Vadi Yayınları, 2. Baskı): 182-196.

Mouffe, Chantal (2000a), *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism* (Vienna: Institute for Advanced Studies).

Mouffe, Chantal (2000b), "Politics and Passions: the Stakes of Democracy," *Politeia Conference* (Leuven).

Mouffe, Chantal (2002), *Demokratik Paradoks* (Ankara: Epos Yayınları) (Çev.: A. C. Aşkın).

Murphy, Craig N. (1998), "Understanding IR: Understanding Gramsci," *Review of International Studies*, 24: 417-425.

Nakano, Yoshihiro (2004), "Tolerance and Intolerance of Radical Democracy," *Annual Conference of Political Studies Association*, 1-21.

Nash, Kate (1994), "Beyond Liberalism? Feminist Theories of Democracy," *Justice Beyond Liberalism*, 1203-1209.

Niedt, Christopher (2004), "Notes on Carolyn Gallaher's," *ACME*, 3/1: 7-10.

Norris, Andrew (2002), "Against Antagonism: On Ernesto Laclau's Political Thought," *Constellations*, 9/4: 554-573.

Ojeili, Chamsy (2001), "Post-Marxism with Substance: Costoriadis and the Autonomy Project," *New Political Science*, 23/2: 225-239.

Ojeili, Chamsy (2002), "Post-modernism, the Return to Ethics and the Crisis of Socialist Values," *Democracy and Nature*, 8/3: 397-421.

Pessoa, Carlos (2003), "On Hegemony, Post-Ideology and Subalternity," *Bulletin of Latin American Research*, 22/4: 484-490.

Sandilands, Kate (1993), "Radical Democracy," *Synthesis/Regeneration*, 5.

Sarıbay, Ali Yaşar (2000), *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz* (İstanbul: Alfa Yayınları).

Saybaşılı, Kemali (1999), *Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar* (Ankara: Doruk Yayınları, 2. Baskı).

Schmitt, Carl (2002), *Siyasi İlahiyat* (Ankara: Dost Kitabevi) (Çev.: E. Zeybekoğlu).

Schrift, Alan D. (2000), "Nietzsche, Foucault, Deleuze and the Subject of Radical Democracy," *Journal of the Theoretical Humanities*, 5/2: 151-161.

Shantz, Jeffrey (2000), "A Post-Sorelian Theory of Social Movement Unity: Social Myth Reconfigured in the Work of Laclau and Mouffe," *Dialectical Anthropology*, 25: 89-108.

Sunar, İlkey (1999), *Düşün ve Toplum* (Ankara: Doruk Yayınları).

SUTHERLAND, Clarie (2005), "Nation-building Through Discourse Theory," *Nation and Nationalism*, 11/2: 185-202.

Thomassen, Lasse(2003), "Heterogeneity, Hegemony and Radical Democracy," www.psa.ac.uk

Tormey, Simon (2001), "Post-Marxism, Democracy and the Future of Radical Politics," *Democracy and Nature*, 7/1: 119-134.

Townshend, Jules (2004), "Laclau and Mouffe's Project: The Story So Far," *Political Studies*, 52: 269-288.

Tully, James (2005), "The Unfreedom of the Moderns in Comparison to their Ideals of Constitutionalism and Democracy," <http://les1.man.ac.uk/conweb/>

Wenman, Mark A. (2003), "What is Politics? The Approach of Radical Pluralism," *Politics*, 23/1: 57-65.

Yayla, Atilla (2001), *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu* (Ankara: Liberte Yayınları).